

**Απόψεις Γονέων Ατόμων με Αναπηρία (Νοητική Ανεπάρκεια –Αυτισμός)
Προσβασιμότητας τους σε Πολιτιστικούς Χώρους**

**Views of parents of persons with disabilities (Mental insufficiency- Autism) regarding
the accessibility to cultural sites**

Σωτηρία Γαρίνη, Φιλολόγος Ελληνικής Γλώσσας, MSc Ειδική Εκπαίδευση *s.garini@yahoo.gr*

Ευάγγελος Κανταρτζής, Πολιτικός Μηχανικός, MSc Ειδική Εκπαίδευση *vaggeliskantartzis69@gmail.com*

Νίνα Χαρατσίδου, Ιστορικός, *ninaxaratsidou@hotmail.com*

Sotiria Garini, Greek Philologist, MSc Special Education, *s.garini@yahoo.gr*

Euaggelos Kantartzis, Civil Engineer, MSc Special Education, *vaggeliskantartzis69@gmail.com*

Nina Xaratsidou, Historian *ninaxaratsidou@hotmail.com*

Abstract: This article was conducted to investigate the issue of the accessibility of people with disabilities and autism as a recognized social group in cultural settings. By extension, it is examined whether state care exists with legislative measures to facilitate the daily routine of this social group. In order to gather the information, which involve problems faced by people with disabilities and autism as well as the suggestions for improvement of measures, research has been carried out on in the prefecture of Thessaloniki, in which took part parents with children with disabilities and autism. The resulting conclusions show some attempts to improve accessibility, but they have not worked efficiently. In addition, it was considered essential to involve people with disabilities and autism in cultural spaces, as their contact with culture contributes to improving their abilities.

Keywords: Accessibility, Disability, Persons with Mental Deficiency and Autism and Behavioral Problems.

Περίληψη: Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε με σκοπό να ερευνηθεί το ζήτημα της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία και αυτισμό, ως αναγνωρισμένη κοινωνική ομάδα, σε πολιτιστικούς χώρους. Κατ' επέκταση εξετάζεται κατά πόσο υφίσταται η κρατική μέριμνα με νομοθετημένα μέτρα που να διευκολύνουν την καθημερινότητα της εν λόγω κοινωνικής ομάδας. Για την συγκέντρωση των πληροφοριακών στοιχείων, για τα προβλήματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωπα τα άτομα με αναπηρία και με αυτισμό καθώς και τις προτάσεις μέτρων βελτίωσης, πραγματοποιήθηκε έρευνα βασισμένη στην ημι-δομημένη συνέντευξη εντός του Νομού Θεσσαλονίκης, σε γονείς που έχουν παιδιά με αναπηρία και αυτισμό. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν φανερώνουν ορισμένες απόπειρες βελτίωσης της προσβασιμότητας, που όμως δεν απέδωσαν αποτελεσματικά. Επίσης, κρίθηκε επιτακτική

ανάγκη συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία και αυτισμό σε χώρους πολιτισμού, καθώς η επαφή τους με τον πολιτισμό συμβάλλει στην βελτίωση των ικανοτήτων τους.

Λέξεις-κλειδιά: Προσβασιμότητα, Αναπηρία, Άτομα με Νοητική Ανεπάρκεια και Αυτισμό και προβλήματα συμπεριφοράς.

Εισαγωγή

Τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια και αυτισμό αποτελούν μια αναγνωρισμένη κοινωνική ομάδα που μεταξύ άλλων έρχεται αντιμέτωπη με το θέμα της προσβασιμότητας σε πολιτιστικούς χώρους. Η ασφαλής και αυτόνομη μετακίνηση των ατόμων με αναπηρία αποτελεί μείζον ζήτημα που αφορά μεγάλο μέρος της κοινωνίας μας. Αυτό οφείλεται στο σχεδιασμό του περιβάλλοντος και των υπηρεσιών, ο οποίος εξυπηρετεί μόνο τον μέσο άνθρωπο και όχι τα άτομα με αναπηρία. Για αυτό το λόγο, ο όρος που χρησιμοποιήθηκε για να υποδηλώσει τη δυσκολία που αντιμετωπίζει το άτομο με αναπηρία εξαιτίας του λανθασμένου σχεδιασμού περιβάλλοντος χώρου είναι «εμποδιζόμενο άτομο» (Γεωργακά & Δούκα, 2008).

Παρά τις προσπάθειες των τελευταίων δεκαετιών από τους κρατικούς φορείς της χώρας μας, το θέμα της προσβασιμότητας της εν λόγω ομάδας, εξακολουθεί να ταλαιπωρεί τα άτομα αυτά καθώς και τις οικογένειές τους (Γεωργακά, & Δούκα, 2008).

Υπό το πρίσμα αυτού του προβληματισμού, η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στη διερεύνηση και στη σύγκριση των ιδεών, των δυσκολιών και των αντιλήψεων των γονέων που έχουν παιδιά με αυτισμό και με νοητική ανεπάρκεια, σχετικά με την προσβασιμότητά τους σε πολιτιστικούς χώρους.

Επιπλέον, σκοπός είναι να διαπιστωθεί ο τρόπος που συμβάλλει η ελληνική πολιτεία με τη συμμόρφωση συγκεκριμένων φορέων με την ισχύουσα νομοθεσία.

1. Η έννοια της προσβασιμότητας.

Με τον όρο προσβασιμότητας καθορίζεται η δυνατότητα όλων των πολιτών ανεξαρτήτου φύλου, ηλικίας ή κάποιας αναπηρίας να μπορούν να κινούνται και να χρησιμοποιούν με ασφάλεια και με αυτονομία όλους τους πολιτιστικούς χώρους και τις υπηρεσίες (Μιχαηλίδου, 2010 · Τζαναβάρα, 2013). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να δραστηριοποιηθούν τα κινήματα, ώστε να κατέστη σαφές το δικαίωμα της φυσικής προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία σε δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους. Έτσι, τα τελευταία χρόνια οι χώροι αυτοί διαμορφώνονται με τρόπο που να εξυπηρετεί την προσβασιμότητα τους. Η δημιουργία μπαρών, ανελκυστήρων, θέσεων παρκινγκ διευκόλυνε την μετακίνηση των ατόμων με αναπηρία ώστε να λειτουργούν τρόπον τινά αυτόνομα και με ασφάλεια. Καταβάλλονται αξιοσημείωτες προσπάθειες ώστε όλα τα κτήρια, οι εγκαταστάσεις, οι εσωτερικοί και εξωτερικοί χώροι στο σύνολό τους να διαμορφωθούν ώστε τα άτομα με αναπηρία να μην

αποκλείονται από τις δραστηριότητές τους (Βαρδακαστάνης, et al. 2008). Ωστόσο, δεν αρκεί μόνο η φυσική τους προσβασιμότητα. Για να εξασφαλιστεί η ομαλή και υγιής πορεία τους στη ζωή, ο Warner (213) επισημαίνει την ανάγκη να υπάρχει μια πιο δημιουργική διάδραση σε αυτούς τους χώρους. Το ζητούμενο είναι η ενεργή συμμετοχή στις πολιτιστικές δραστηριότητες, μέσα από την κατανόηση εννοιών, πληροφοριών και ιδεών.

Όσον αφορά το νομοθετικό πλαίσιο και την κινητοποίηση των κρατικών λειτουργιών, η χώρα μας με γνώμονα το κοινωνικό μοντέλο, θεσμοθέτησε μια σειρά από άρθρα του Συντάγματος (1975/1986/2001) , που αναγνωρίζουν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Συγκεκριμένα, το άρθρο 21 του 2001 ορίζει «τα άτομα με αναπηρία έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρα που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και την συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας» (Σταματάκη, 2010). Με την σειρά του, το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Χωροταξίας, μερίμνησε για τον σχεδιασμό κτιρίων που να εξυπηρετούν της ανάγκες των ατόμων με αναπηρία, ώστε η μετακίνησή τους να είναι αυτόνομη χωρίς να απαιτείται η συνοδεία από οικεία πρόσωπα (Σταματάκη, 2010). Το κοινωνικό μοντέλο της σύγχρονης κοινωνίας, προσπαθεί να εμψυχήσει στους ανθρώπους ότι η αναπηρία δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως ταμπού. Για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία σε όλους τους τομείς της κοινωνικής δομής, πρωτίστως επιβάλλεται η απαλλαγή προκαταλήψεων και στερεότυπων (Σταματάκη, 2010).

Δεδομένου, ότι τα άτομα με αναπηρία δεν αποτελούν μια ομοιογενή ομάδα με κοινά χαρακτηριστικά, γίνεται αντιληπτό πως βρίσκονται αντιμέτωποι με διαφορετικά εμπόδια, ως προς την προσβασιμότητα τους στους δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους. Σε γενικές γραμμές ωστόσο, το σύνολο των ατόμων με προβλήματα αναπηρίας έρχεται αντιμέτωπο με τα κοινωνικά στερεότυπα όπως αρνητική συμπεριφορά και απόρριψή τους από δραστηριότητες. Η ανεπαρκής χρηματοδότηση από τους κρατικούς φορείς, στερεί τα άτομα αυτά από κατάλληλες τεχνολογίες και υπηρεσίες που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στη διευκόλυνση της καθημερινότητάς τους (WHO, 2011 · WHO, 2013).

2. Ορισμός της αναπηρίας.

Παρά τις προσπάθειες των ερευνητών να αποσαφηνίσουν τον ορισμό της αναπηρίας, μόλις το 1981 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας στην έκθεση ICIDH, κατέληξε στον διαχωρισμό της αναπηρίας σε τρεις κατηγορίες:

α. το μειονέκτημα: η απώλεια ή η αλλοίωση μιας δομής ή μιας ανατομικής ή ψυχολογικής λειτουργίας

β. την ανικανότητα: υπάρχει μια μερική ή ολική ελάττωση της ικανότητας να επιτελέσει μια δραστηριότητα με ένα συγκεκριμένο τρόπο

γ. το ελάττωμα: το αποτέλεσμα μιας ανικανότητας ή ανεπάρκειας που απαγορεύει ή αναστέλλει την εκπλήρωση ενός φυσιολογικού ρόλου (Νοβάσκος, 2011).

Η έκθεση αυτή δέχτηκε έντονη κριτική με αποτέλεσμα, στην πιο πρόσφατη έκθεση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας να γίνει μια προσπάθεια αναδιατύπωσης του όρου (WHO, 2002).

Ακολούθησαν κι άλλες προσπάθειες ερευνητών να αποδώσουν τον ορισμό της αναπηρίας. Έτσι, το 1995 η Disability Discrimination Act που γενικευμένα χαρακτηρίζει ως αναπηρία κάθε σωματική ή πνευματική βλάβη που εμποδίζει το άτομο να επιτελέσει τις καθημερινές του δραστηριότητες. Γίνεται, ωστόσο αντιληπτό πως ο παραπάνω ορισμός εμπερικλείει πολλές μορφές αναπηρίες, που όπως προαναφέρθηκε η κάθε μια χρήζει διαφορετικής αντιμετώπισης από τις αρμόδιες υπηρεσίες που μεριμνούν για την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία σε κτηριακές εγκαταστάσεις.

Το 2006 ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών υπογράφει την νέα Διεθνή Σύμβαση για τα **Δικαιώματα** των Ατόμων με Αναπηρία. Στο άρθρο 9 της Σύμβασης γίνεται ειδική αναφορά στην προσβασιμότητα των ατόμων, καθιστώντας επιτακτική την ανάγκη σχεδιασμού ενός περιβάλλοντος που μεριμνεί για την ενσωμάτωση, την αλληλεγγύη και την κοινωνική δικαιοσύνη που πρέπει να χαίρει η ευαίσθητη ομάδα των ατόμων με αναπηρία (Τζαναβάρα, 2013). Η σπουδαιότητα της εν λόγω Σύμβασης έγκειται στην αποδοχή της δικαιωματικής προσέγγισης των ΑμεΑ ως υποκειμένων παρά ως ιατρικό μοντέλο., όπως συνηθίζοταν να προσεγγίζεται (Ουσουλτζόγλου, 2016). Η Σύμβαση που κυρώθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση το 2010, αποτελεί σημείο αναφοράς για την στρατηγική που ακολουθεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την αναπηρία 2010-2020.

Στην Ελλάδα η Σύμβαση κυρώθηκε τον Απρίλιο του 2010 με τον Νόμο 4074 (Μιζαμτσή, Νικολαΐδης & Μουρούζης 2012).

Ο ΟΗΕ, το 2007 στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, στο άρθρο 2 με ειδικές παρεμβάσεις καλεί τα κράτη μέλη που επικυρώνουν την Σύμβαση, να υιοθετήσουν την τακτική «των εύλογων προσαρμογών». Την λήψη δηλαδή, μέτρων και προγραμμάτων που θα εξαλείψουν την διακρίσεις, προωθώντας ταυτόχρονα την ισότητα. Σημειώνεται δε, ότι η έννοια της «εύλογης προσαρμοστικότητας», είναι διαφορετική σε κάθε χώρα, δεδομένου ότι ισχύει διαφορετικό νομοθετικό πλαίσιο, όπως επίσης διαφορετική πολιτισμική προσέγγιση και πολιτικές προστασίας περί δικαιωμάτων (Ουσουλτζόγλου, 2016).

Στην Ελλάδα, τα άρθρα 9 και 10 του Ν. 3304/2005 (ΦΕΚ 16 Α/ 27.01.2005), εισάγουν τον όρο «εύλογη προσαρμογή» που αναφέρεται στην «εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής καταγωγής ή θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ή ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού» Στο ίδιο άρθρο γίνεται ρητή αναφορά στην υποχρέωση που έχει ο εργοδότης να λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα στο χώρο εργασίας που να εξυπηρετούν τα άτομα με αναπηρία ώστε να μην αποκλείονται από την επαγγελματική κατάρτιση, εφόσον τα μέτρα αυτά δεν συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη.

3. Άτομα με νοητική ανεπάρκεια.

3.1. Άτομα με οριακή νοημοσύνη ή και ήπια νοητική ανεπάρκεια.

Ανάμεσα στα άτομα με **νοητική ανεπάρκεια**, η πολυπληθέστερη ομάδα είναι τα άτομα με οριακή ή ήπια νοητική ανεπάρκεια με ποσοστό 85% (Χρηστάκης,2006) . **Τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια αντιμετωπίζουν μια γενική δυσκολία** σε όλες σχεδόν της περιοχές της γνωστικής λειτουργίας (Πολυχρονοπούλου, 2001). Επιπλέον τα παιδιά αυτά δυσκολεύονται στην απόκτηση ακαδημαϊκών δεξιοτήτων, στην επεξεργασία πληροφοριών, στην επικοινωνία καθώς και στην αυτορρύθμιση. Συν τοις άλλοις αδυνατούν να ταξινομήσουν αντικείμενα, εικόνες και να βρουν τις διαφορές ή τις ομοιότητες (Χρηστάκης 2006 ·Σαλβαράς, 2013). Συνέπεια των άνω αδυναμιών είναι ο περιορισμός της ανεξαρτησίας των ατόμων αυτών κατά την ενηλικίωσή τους.

Η διάκριση των παιδιών με ήπια νοητική ανεπάρκεια από τα τυπικώς αναπτυσσόμενα παιδιά, είναι σχεδόν αδύνατη να γίνει κατά τα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας. Μόνο αργότερα, στην προσχολική και σχολική ηλικία, όταν δηλαδή ως μαθητές καλούνται να αξιοποιήσουν τις κοινωνικές και επικοινωνιακές τους δεξιότητες, γίνεται αντιληπτή η αδυναμία τους.

Τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια παρουσιάζουν δυσκολίες στην αναγνώριση του χρώματος, του σχήματος, του βάρους κτλ. των αντικειμένων και γενικώς κάποιου ερεθίσματος. Επίσης, χρειάζονται περισσότερο χρόνο για την αποκωδικοποίηση γνωστών πραγμάτων από τα φυσιολογικά αναπτυσσόμενα παιδιά. Στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν προστίθεται η αδυναμία του εγκεφάλου τους στην οργάνωση των εισερχόμενων πληροφοριών. Στερούνται μνημονικών δεξιοτήτων σε όλες τις θεμελιώδεις μορφές ή δεν μπορούν να θυμηθούν διότι δεν ενεργούν κατάλληλα στην πληροφορία, φέρ'ειπειν δυσκολεύονται να θυμηθούν λέξεις και έννοιες.

Ωστόσο, παρά τις δυσκολίες με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι, τα άτομα με ήπια νοητική ανεπάρκεια, θεωρούνται ικανά να παρακολουθήσουν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του συνηθισμένου σχολείου, αναπτύσσοντας ακαδημαϊκές δεξιότητες αντίστοιχες της ΣΤ΄ τάξης όσο το δυνατόν, με την βοήθεια της κατάλληλης διδασκαλίας να λειτουργήσουν ανεξάρτητα μέσα στην τάξη.

3.2. Μέτρια νοητική ανεπάρκεια.

Όσον αφορά, τα άτομα που χαρακτηρίζονται με μέτρια νοητική ανεπάρκεια, αντιπροσωπεύουν το 10% του συνολικού πληθυσμού των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια. Η ανεπάρκειά τους προκλήθηκε είτε από ατυχήματα, τραυματισμούς είτε από μολυσματικές ασθένειες κατά την ενδομήτρια, την περιγεννητική, την βρεφική ή και την νηπιακή περίοδο (Ηλιοπούλου et al.2014: 13). Η κατηγορία αυτή έχει την δυνατότητα με την βοήθεια της κατάλληλης εκπαίδευσης να επικοινωνήσουν και αλληλεπιδράσουν κοινωνικά (Μουρουζίδη, 2010:29).

4. Προβλήματα συμπεριφοράς των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια.

Το βέβαιον είναι πως ανασταλτικός παράγοντας στην ενσωμάτωση των ατόμων με νοητική αναπηρία και την ανεξάρτητη λειτουργία τους στα κοινωνικά δρώμενα, αποτελούν τα προβλήματα της προσαρμοστικής συμπεριφοράς και συγκεκριμένα της προκλητικής συμπεριφοράς (Αλευριάδου, Γκιαούρη & Παυλίδου, 2016). Οι επιστήμονες ορίζουν ως *προκλητική συμπεριφορά* την συμπεριφορά των ατόμων με αναπηρία που επηρεάζει τόσο την ποιότητα της ζωής των ίδιων των ατόμων όσο και του περιβάλλοντός τους. Συγκεκριμένα, τα άτομα αυτά προβαίνουν σε ενέργειες και συμπεριφορές που δεν είναι κοινωνικά αποδεκτές, οπότε χρίζουν ελέγχου. Πολλές φορές αυτές οι συμπεριφορές λόγω της έντασης της συχνότητας και της διάρκειας, μπορούν να απειλούν την σωματική ασφάλεια του ατόμου, με αποτέλεσμα είτε να τους περιορίζεται είτε να μην τους επιτρέπεται η πρόσβαση σε διάφορες κοινωνικές δομές (Zijmans et al. 2012).

Οι περισσότεροι μελετητές διατυπώνουν τρεις βασικούς τύπους προκλητικών συμπεριφορών:

α. Στερεοτυπική συμπεριφορά

β. Αυτοτραυματική συμπεριφορά

γ. Επιθετική συμπεριφορά

4.1. Στερεοτυπική συμπεριφορά.

Τα άτομα με προβληματικές συμπεριφορές παρουσιάζουν την τάση να επαναλαμβάνονται χωρίς όμως, ουσιαστικά να εξυπηρετούν κάποιο συγκεκριμένο σκοπό.

Οι πιο συχνές μορφές στερεοτυπικής συμπεριφοράς είναι οι εξής:

- Επαναλαμβανόμενες κινήσεις, όπως περπάτημα στις μύτες, λίκνισμα κτλ.
- Εμμονή στην ομοιότητα
- Μονότονο παιχνίδι
- Προσκόλληση στη ρουτίνα (Cunningman & Schreibman, 2008).
- Δυστυχώς, οι στερεοτυπίες πολλές φορές στιγματίζουν το άτομο και η κοινωνία τι εκλαμβάνει ως μια ανάρμοστη συμπεριφορά του ατόμου, που κατά συνέπεια οδηγεί το άτομο στον κοινωνικό αποκλεισμό και στην μείωση της επαφής με τους συνομηλίκους του (Cunningham & Schreibman, 2008).

4.2. Αυτοτραυματική συμπεριφορά.

Η *αυτοτραυματική συμπεριφορά* είναι ακόμα ένας τύπος *προκλητικής συμπεριφοράς*. Περιβαλλοντικοί και εσωτερικοί παράγοντες τους οδηγούν σε πράξεις αυτοτραυματικές, που ξεκινούν και καταλήγουν στο ίδιο το άτομο. Γίνεται βέβαια αντιληπτό ο βαθμός

επικινδυνότητας, λόγω των σωματικών βλαβών που μπορούν να προκαλέσουν τα άτομα στον εαυτό τους. Για παράδειγμα άτομα που παρουσιάζουν αυτοτραυματικές συμπεριφορές συνήθως χτυπάνε το κεφάλι τους στον τοίχο, τραβούν τα μαλλιά τους, τοποθετούν στο στόμα τους διάφορα αντικείμενα. Οι αλλόκοτες αυτές συμπεριφορές στιγματίζουν τα άτομα, προκαλώντας φόβο στους γύρω. Αποτέλεσμα της συμπεριφοράς αυτής είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός, η κακοποίηση, ο εγκλεισμός τους σε ιδρύματα, η παραμέλησή τους από τους εκπαιδευτές ή ακόμα και από τους ίδιους τους γονείς τους (Nissen & Haveman, 1997).

4.3. Επιθετική συμπεριφορά.

Τέλος, στα άτομα με αναπηρία, παρατηρείται επιθετική συμπεριφορά με πράξεις βίας που οδηγούν σε σωματικό τραυματισμό του άλλου. Αρκετές φορές ωστόσο, περιορίζονται σε ουρλιαχτά και κραυγές χωρίς βίαιες συμπεριφορές.

Οι Crocker et al. (2006) αναφέρουν ότι σε έρευνα που διεξήχθη στον Καναδά διαπιστώθηκε ότι τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερο βαθμό την λεκτική βία παρά τη σωματική.

Οι λόγοι που προκαλούν την επιθετική συμπεριφορά ποικίλουν. Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένες αιτίες:

α. η απόκτηση ενός επιθυμητού αντικειμένου ή τροφής

β. η προσέλκυση της προσοχής των εκπαιδευτικών

γ. η αποφυγή εμπλοκής σε κάποιο έργο (Repp, Felce & Barton, 1988).

δ. η αλλαγή περιβάλλοντος

ε. η ρουτίνα της καθημερινότητας

στ. η επιθυμία για επικοινωνία και επαφή με τον κόσμο

(Αλευριάδου, Γκιαούρη & Παυλίδου, 2016).

5. Προσβασιμότητα των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια-αυτισμό σε πολιτιστικούς χώρους.

Οι κοινωνικές δυσκολίες με τις οποίες όπως προκύπτει από τα παραπάνω, έρχονται αντιμέτωπα καθημερινά τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια, επιδρούν μοιραία στον ψυχισμό τους. Βιώνουν έντονες στιγμές μοναξιάς, θλίψης και κοινωνικού άγχους. Ως εκ τούτου κλονίζονται οι διαπροσωπικές τους σχέσεις αλλά και ο εσωτερικός τους κόσμος.

Μια μορφή πανάκειας που θα οδηγούσε στην αυθόρμητη έκφραση των συναισθημάτων των ατόμων αυτών, με επακόλουθο την εκτόνωση και την ελάφρυνση του ψυχισμού τους, είναι η δημιουργική απασχόληση με την τέχνη. Μέσω της δραστηριότητάς τους, καλλιεργούνται οι δεξιότητές τους και σαφώς αναδεικνύονται ικανότητες που ήταν κρυμμένες (Salom, 2008).

Έκδηλα λοιπόν, επιτάσσεται η συμμετοχή των ατόμων με νοητική ανεπάρκεια στα πολιτιστικά δρώμενα, με την προϋπόθεση, ωστόσο της κατάλληλης υποδομής που θα εξασφαλίσει την προσβασιμότητά τους στο χώρο.

Τα οφέλη της ενασχόλησής τους με την τέχνη, πολλά, πολύτιμα και άκρως επικοινωνητικά. Όπως είναι ήδη αποδεκτό, η επαφή του κάθε ατόμου- με νοητική και μη ανεπάρκεια- με την τέχνη, επιφέρει στο ίδιο το άτομο εσωτερική πληρότητα μέσω της έκφρασης των συναισθημάτων του. Πολύ περισσότερο στα άτομα με νοητική ανεπάρκεια, η τέχνη δρα θεραπευτικά σε σημείο που το άτομο εκτονώνεται και κατά συνέπεια δεν αποβάλλει τις πολλές εντάσεις που κουβαλάει μέσα του (Κοντογιάννη, 2000). Επιπλέον, γίνεται ευκολότερη η αφομοίωση και η κατανόηση των νέων στοιχείων που δέχεται ο εγκέφαλό τους. Κατά συνέπεια η επαφή με τα μουσειακά εκθέματα, με ειδικές σχεδιασμένες δραστηριότητες αλλά ακόμα και μέσω της δραματοποίησης μπορεί να δώσει τη δυνατότητα στα άτομα με νοητική ανεπάρκεια, να εκφράσουν τα συναισθήματά τους (Τσιαούση, 2016:102).

6. Έρευνες με θέμα την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία σε πολιτιστικούς χώρους.

Στην χώρα μας παρατηρείται καθυστέρηση στην λήψη μέτρων από τους αρμόδιους κρατικούς φορείς, προς την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, καθώς μόλις το 2009 μελετήθηκε το πρόβλημα της προσβασιμότητας. Το Υπουργείο Εσωτερικών με την ανάπτυξη ενός ερωτηματολογίου, διευκρίνισε κατά πόσο στην χώρα μας εφαρμόζεται η ισχύουσα νομοθεσία σχετικά με την προσβασιμότητα.

Τα αποτελέσματα της έρευνας ήταν τελείως αποκαρδιωτικά. Το μεγαλύτερο μέρος του ποσοστού που συμμετείχε στην έρευνα δεν μπορούσε να αντιληφθεί την υποχρέωσή του να λάβει τα μέτρα της ισχύουσας νομοθεσίας. Η νοοτροπία αυτή οφείλεται προφανώς στην αδράνεια με την οποία αντιμετωπίζουν οι αρμόδιοι φορείς το συγκεκριμένο θέμα.

Συγκριτικά με χώρες της Ευρώπης, η προσβασιμότητα στην Ελλάδα δυστυχώς βρίσκεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο **Ηνωμένο Βασίλειο**, μεταξύ 110 μουσείων, διαπιστώθηκε ότι τα περισσότερα από αυτά διέθεταν ολοκληρωμένες υλικοτεχνικές υποδομές που εξασφάλιζαν την προσβασιμότητα στα άτομα με αναπηρία, καθώς επίσης διέθεταν τις κατάλληλες προδιαγραφές σχεδιασμού. Συν τοις άλλοις, τα μουσεία παρείχαν στους ευάλωτους επισκέπτες τους, ερμηνευτικές μεθόδους που τους βοηθούσαν να προσεγγίσουν το χώρο και τα εκθέματα, όπως επίσης να χρησιμοποιούν μαθησιακά μοντέλα κατά την διάρκεια της επίσκεψής τους. Για την ευκολότερη και αποτελεσματικότερη περιήγηση των ατόμων με αναπηρία στο χώρο του μουσείου, οι επισκέπτες είχαν στην διάθεσή τους οπτικοακουστικά συστήματα.

Οι υπεύθυνοι των μουσείων εκπονούσαν εκπαιδευτικά προγράμματα ειδικά σχεδιασμένα για τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Όσο αφορά όμως, τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια,

μόνο το ποσοστό του 28,8% των μουσείων είχε καθιερωμένο προγραμματισμό με εξειδικευμένες δραστηριότητες.

Στην έρευνα συμμετείχε και η χώρα μας με 222 μουσεία, που στο σύνολό τους όμως δεν διευκόλυναν ούτε στο ελάχιστο την ξενάγηση των ατόμων με αναπηρία. Θεωρητικά, βέβαια μπορούμε να πούμε πως θεσμοθετήθηκαν κάποια μέτρα, που ωστόσο δεν εφαρμόστηκαν στην πράξη.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο, περίπου 80.000.000 άτομα - ποσοστό που αντιστοιχεί στο 15%-20%- παρουσιάζουν κάποια μορφή αναπηρίας, αντιλαμβανόμαστε την έκταση του προβλήματος. Πρόκειται για ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό των συνανθρώπων μας, που ταλαιπωρείται στην καθημερινότητά του, στερούμενες εύλογες απολαύσεις.

Η έλλειψη των κατάλληλων υποδομών και σαφώς η ανεπαρκής ενημέρωση των πολιτών σε θέματα που απασχολούν τα άτομα με αναπηρία, καθιστά ακόμα πιο δύσκολη την επιβίωσή τους (Mehmet & Uslu 2009).

7. Μεθοδολογία.

Στην παρούσα έρευνα επιχειρείται η διερεύνηση, η περιγραφή, η επεξήγηση και η ερμηνεία των μη μετρήσιμων διαστάσεων της κοινωνικής συμπεριφοράς, τις τάσεις και τα νοήματα των κοινωνικών φαινομένων και διαδικασιών. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για μια κοινωνική έρευνα που εστιάζει στην διερεύνηση των κοινωνικών φαινομένων, συμπεριφορών και διαδικασιών όπου ο ερευνητής αντιλαμβάνεται και κατανοεί την κοινωνική πραγματικότητα μέσα από τα λεγόμενα και τις εμπειρίες των συμμετεχόντων στην έρευνα (Ιωσηφίδης, 2003).

Η επιλογή της συγκεκριμένης στρατηγικής έρευνας οφείλεται στην δυνατότητα απόδοσης μιας γλαφυρότερης αναπαράστασης της πραγματικότητας, καθώς θα υπάρξει σύγκριση με τη θεωρία ενώ παράλληλα μοναδικές και προσωπικές εμπειρίες. Ως εκ τούτου θα εξαγάγουμε συμπεράσματα, που δεν θα μπορούσαν να συλλεχθούν με ποσοτικούς τρόπους. Καταληκτικά, με την ποιοτική κοινωνική έρευνα δίνεται έμφαση στη συζήτηση με τους γονείς που έχουν παιδιά με νοητική ανεπάρκεια και παιδιά με αυτισμό, ώστε να διευκρινιστούν και να συγκριθούν οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν με την προσβασιμότητάς τους σε πολιτιστικούς χώρους.

7.1. Ο σκοπός και τα Ερευνητικά Ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση και η σύγκριση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι γονείς που έχουν παιδιά με νοητική ανεπάρκεια και γονείς που έχουν παιδιά με αυτισμό, στο θέμα της προσβασιμότητάς τους σε πολιτιστικούς χώρους αλλά και με τον τρόπο που διασφαλίζεται η προσβασιμότητα αυτή. Επίσης σκοπός της είναι να

διαπιστωθεί ο τρόπος που συμβάλει η ελληνική πολιτεία στη συμμόρφωση συγκεκριμένων φορέων με την ισχύουσα νομοθεσία.

Τα υπό εξέταση ερευνητικά ερωτήματα είναι τα ακόλουθα:

- α.** Πώς διασφαλίζεται η προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία σε πολιτιστικούς χώρους;
- β.** Ποιες είναι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στους πολιτιστικούς χώρους;
- γ.** Πώς και κατά πόσο συμβάλλει η ελληνική πολιτεία στη συμμόρφωση συγκεκριμένων φορέων με την ισχύουσα νομοθεσία;

Ερευνητικό εργαλείο της ερευνητικής διαδικασίας αποτελεί η ημιδομημένη συνέντευξη, που περιλαμβάνει προκαθορισμένα ερωτήματα που θέτει ο ερευνητής στην προσπάθειά του να κατευθύνει τη συζήτηση με τον ερωτώμενο, ώστε ο ερευνητής να πάρει όσο το δυνατό περισσότερα στοιχεία επί του θέματος που τον απασχολεί (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2014).

Η ημιδομημένη συνέντευξη θα δώσει τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να συζητήσουν τις εμπειρίες τους για τον κόσμο και να εκφράσουν με τον δικό τους τρόπο την προσέγγιση της πραγματικότητας όπως την βίωσαν οι ίδιοι (Kvale, 2007 · Cohen et. Al., 2008). Ειδικότερα, ο ερευνητής δύναται να ανιχνεύσει συναισθήματα, κίνητρα και απόψεις που δεν θα είχε την ευκαιρία να αποκομίσει μέσα από ένα απρόσωπο ερωτηματολόγιο. Ακόμη, και μέσα από την φωνή, τις εκφράσεις του προσώπου του συμμετέχοντα ο ερευνητής εξαγάγει επιπρόσθετα στοιχεία (Bell, 1997).

7.2. Δειγματοληψία.

Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε με δείγμα 13 γονέων που έχουν παιδιά με νοητική ανεπάρκεια και αυτισμό, οι οποίοι επιλέχθηκαν με τυχαίο τρόπο. Ωστόσο, το τυχαίο δείγμα ελλοχεύει τη δημιουργία διάφορων προβλημάτων διαχείρισης, οπότε προτιμήθηκε η στρωματοποιημένη δειγματοληψία, η οποία περιλαμβάνει δείγμα πληθυσμού με τυχαίο και αναλογικό τρόπο, ώστε να συμμετέχουν γονείς από όλα τα στρώματα του πληθυσμού (Mitchell & Jolley, 2007).

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στην περιοχή του Ωραιοκάστρου Θεσσαλονίκης, στο Κ.Δ.ΑΠ. “Όνειρο Ζωής”.

7.3. Στάδια συνέντευξης.

Οι συνεντεύξεις ήταν σύντομες με διάρκεια 15’-20’λεπτών, με σκοπό αφενός να μην κουράζεται ο ερωτώμενος και αφετέρου να προσελκύσω το ενδιαφέρον του. Οι ερωτήσεις χαρακτηρίζονταν από σαφήνεια, απλότητα, συντομία και ευκολία στην κατανόηση, ώστε να μην υπάρχουν περιθώρια ελλιπούς κατανόησης από τους συμμετέχοντες.

Το εργαλείο συλλογής των δεδομένων της έρευνας, αποτελείται από 19 βασικές ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, οι οποίες όμως οδήγησαν στην διατύπωση κάποιων επιπλέον ερωτήσεων.

Στο πρώτο μέρος της συνέντευξης καλείται ο γονέας να καθορίσει την σημασία που έχει στη ψυχροσύνθεση του παιδιού του, η συμμετοχή του στους πολιτιστικούς χώρους, καθώς και πόσο συχνή είναι η επίσκεψή τους στα κέντρα πολιτισμού.

Στο δεύτερο μέρος ο γονέας ερωτάτε αν ο εξοπλισμός των πολιτιστικών χώρων επαρκεί στην εξυπηρέτηση των παιδιών με νοητική ανεπάρκεια και κατά πόσο τα κατάλληλα τεχνολογικά μέσα συμβάλλουν στην επαφή των παιδιών με τη Τέχνη, επιφέροντας εποικοδομητικά αποτελέσματα στην ψυχική και πνευματική τους εξέλιξη. Επίσης, τίθεται το ερώτημα της σημαντικότητας της επαφής και της αλληλεπίδρασης των παιδιών με νοητική ανεπάρκεια με τα φυσιολογικά παιδιά, στους πολιτιστικούς χώρους. Ακολουθώντας, ρωτώ τους γονείς κατά πόσο το προσωπικό των πολιτιστικών χώρων είναι καταρτισμένο στην κατάλληλη διαχείριση των παιδιών με νοητική ανεπάρκεια στην κατανόηση των εκθεμάτων.

Στο τρίτο μέρος της συνέντευξης ζήτησα από το γονέα να μου αναφέρει τα κωλύματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωπα τα παιδιά στην προσβασιμότητά τους, στους πολιτιστικούς χώρους.

Στο τελευταίο μέρος της συνέντευξης, η συζήτηση προσανατολίστηκε στην δραστηριοποίηση της πολιτείας και του κράτους. Επιχείρησα να διαπιστώσω κατά πόσο η πολιτεία έχει διαμορφώσει κατάλληλες υποδομές και χώρους για την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία μέσα στο πέρασμα των χρόνων και να μου δώσουν κάποια παραδείγματα. Καταληκτικά, η συζήτηση ολοκληρώθηκε με αναφορά στην στάση της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με αναπηρία.

8. Ερμηνεία αποτελεσμάτων.

Επικεντρώνοντας στην ανάλυση των δεδομένων που συνέλλεξα από τις συνεντεύξεις, οι οποίες έχουν άμεση σχέση με το σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα που θέσαμε για την έρευνα, κατέληξα στα παρακάτω συμπεράσματα. Όταν ρώτησα του γονείς για το αν υπάρχουν ειδικά προγράμματα για τα παιδιά με νοητική ανεπάρκεια και με αυτισμό όλοι οι γονείς ανέφεραν ότι δεν έχουν διαπιστώσει αν υπάρχουν, εκτός από δύο γονείς, οι οποίοι αναφέρουν ότι υπάρχουν κάποια προγράμματα. Μέσα από την έρευνα της Τζαναβάρα (2013), διαπιστώθηκε ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχουν καθόλου προγράμματα, ενώ στο Ηνωμένο Βασίλειο

υπάρχουν ειδικά προγράμματα σχεδιασμένα για τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία, αλλά και κάποια μουσεία έχουν την δυνατότητα να υλοποιούν περιοδικά προγράμματα κατόπιν συνεννοήσεως με τις ομάδες αυτές.

Επιπλέον, οι γονείς ανέφεραν ότι το προσωπικό των πολιτιστικών χώρων είτε δεν υπήρχε είτε δεν ήταν ενημερωμένο πλήρως. Ενώ, στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την Τζαναβάρα (2013), αναφέρεται ότι στο Ηνωμένο Βασίλειο υπάρχουν ερμηνευτικές μέθοδοι

για να μπορούν να προσεγγίσουν επικοινωνιακά και να χρησιμοποιούν μαθησιακά μοντέλα κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους. Για παράδειγμα, χρησιμοποιούν οπτικοακουστικά συστήματα και πολυμεσικές εφαρμογές.

Σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γονείς, ανέφεραν αρκετά παραδείγματα για τον αποκλεισμό τους από την κοινωνική ζωή της πόλης. Το ίδιο αναφέρεται και στην έρευνα που έγινε στην Ιρλανδία το 2005, η οποία ανατέθηκε από την Εθνική Αρχή σχετικά με την κοινωνική συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία, διαπιστώθηκε δε ότι το πρόβλημα της προσβασιμότητας παίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνική συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία (τα άτομα με αναπηρία δεν έχουν τη δυνατότητα να έχουν πρόσβαση σε κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες). Αυτό έχει ως συνέπεια, τα άτομα με αναπηρία να μην μπορούν να επισκεφτούν την οικογένεια και τους φίλους τους και έτσι να αισθάνονται ότι είναι αποκλεισμένοι και απομονωμένοι από την κοινωνία (Ε.Σ.α.με.Α., 2012).

Επιπροσθέτως, μέσα από τις έρευνες που έγιναν από την Ευρωπαϊκή Ένωση διαπιστώθηκε ότι πάνω από 15%-20% του πληθυσμού που αντιστοιχεί περίπου σε 80 εκατομμύρια άτομα στην ΕΕ έχουν κάποια αναπηρία, τα οποία αντιμετωπίζουν αρκετά εμπόδια και δυσκολίες στην καθημερινότητά τους (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2010). Για παράδειγμα, δεν υπάρχουν κατάλληλες υποδομές για να έχουν πρόσβαση τα άτομα με αναπηρία αλλά ταυτόχρονα υπάρχει ελλιπή ενημέρωση στους πολίτες για τα θέματα που απασχολούν αυτά τα άτομα (Mexmet Emit Baris et al.,2009).

Στο τελευταίο ερευνητικό ερώτημα, που αναφέρεται στη συμβολή της ελληνικής πολιτείας στη συμμόρφωση συγκεκριμένων φορέων με την ισχύουσα νομοθεσία., κάποιοι γονείς αναφέρουν ότι έχουν γίνει μικρά βήματα βελτίωσης αλλά όχι αρκετά και μεγάλα, ώστε να παρέχουν διευκόλυνση και ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία.

Το ίδιο προέκυψε και σε μία άλλη έρευνα που έγινε στην Ελλάδα, το 2009 με θέμα το πρόβλημα της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρία, η οποία πραγματοποιήθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών και ερεύνησε κατά πόσο η ισχύουσα νομοθεσία εφαρμόζεται για την προσβασιμότητα. Μέσα από την έρευνα αυτή διαπιστώθηκε ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό των φορέων αντιλαμβάνονται την υποχρεωτικότητα αυτών των μέτρων σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία. Ο λόγος ήταν ότι δεν υπήρχε καμία κινητοποίηση και δραστηριοποίηση από τους αρμόδιους φορείς (Μιχαηλίδου 2010 :10-11).

Τέλος, οι περισσότεροι γονείς αναφέρουν ότι σημαντικό ρόλο παίζει η παιδεία και αγωγή του κάθε ανθρώπου. Δυστυχώς έρευνα που έγινε, απέδειξε ότι σε οικογένειες, που έχουν παιδιά με νοητική υστέρηση, ποσοστό 25% βίωσε την απόλυτη άρνηση των γειτόνων, ενώ στο 53% οι γονείς δεν τόλμησαν να συναναστραφούν με τους γείτονες. Το συναίσθημα που είχε κυριαρχήσει στους γονείς ήταν ο φόβος για τα πιθανά σχόλια και την αρνητική στάση απέναντι σε αυτούς και στις οικογένειές τους. Αυτό είχε ως συνέπεια, τα παιδιά με νοητική υστέρηση να μην συναναστρέφονται με τα παιδιά της

γειτονιάς τους και να είναι αποκομμένα από την ενσωμάτωση τους μέσα στην κοινωνία

(Ματινοπούλου, 1990).

9. Συμπεράσματα.

Τα άτομα με νοητική ανεπάρκεια και με αυτισμό αποτελούν αναγνωρισμένη κοινωνική ομάδα, για την οποία δεν έχει διερευνηθεί εις βάθος η δυνατότητα πρόσβασής της σε πολιτιστικούς χώρους. Στην χώρα μας επιχειρήθηκαν κάποιες παρεμβάσεις με σκοπό την βελτίωση της προσβασιμότητας των συγκεκριμένων ατόμων αλλά στην πράξη δεν απέδωσαν.

Η ευάλωτη κοινωνική ομάδα παρά τα θεσπισμένα νομοθετικά μέτρα, εξακολουθεί να αντιμετωπίζει δυσκολίες προσέγγισης, αντίληψης, επικοινωνίας καθώς και προσαρμογής στα κέντρα πολιτισμού. Δεδομένου ότι τα άτομα με αναπηρία βιώνουν έντονα την μοναξιά και την κοινωνική απομόνωση, προκαλούνται εσωτερικές ψυχικές συγκρούσεις που δυσκολεύουν ακόμα περισσότερο την επιβίωσή τους.

Οι γονείς λοιπόν, των παιδιών που συμμετείχαν στην συνέντευξη θεωρούν πως μέσω της Τέχνης και της Μουσικής τα παιδιά εκτονώνονται ψυχικά, εκφράζονται και ανακαλύπτουν πτυχές του εαυτού τους, ενώ επισημαίνουν απαραίτητη την παρουσία του συνοδού.

Οι γονείς ρωτήθηκαν σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν κατά τη ν επίσκεψή τους σε χώρους πολιτισμού. Όλοι τους έδειξαν προβληματισμό για τον χώρο στάθμευσης, την ηχορύπανση, την άγνοια των υπαλλήλων στον τρόπο προσέγγισης των παιδιών καθώς και την παντελή έλλειψη των κατάλληλων υποδομών. Ενώ, ένα μικρό ποσοστό των γονέων αναφέρει πως έχουν γίνει κάποιες βελτιώσεις, όμως το μεγαλύτερο μέρος των ερωτηθέντων φαίνεται αρκετά απογοητευμένο.

Κλείνοντας θα ήθελα αυτή η έρευνα να γίνει έναυσμα για τον καθένα από μας να σκεφτεί, να προβληματιστεί ή και ακόμα να επαναπροσδιορίσει τον τρόπο που θα μπορούσαν να δίνονται ίσες ευκαιρίες στα άτομα με νοητική ανεπάρκεια και με αυτισμό, διότι πολλές φορές με την συμπεριφορά μας ή ακόμα και με τον τρόπο που διαχειριζόμαστε διάφορες καταστάσεις μπορεί να τους απομονώσουμε και να τους απομακρύνουμε από το κοινωνικό σύνολο που ζούμε όλοι μαζί.

Προς το σκοπό αυτό θα πρέπει το πολιτικό σύστημα της Ελλάδος να αξιοποιήσει τα εργαλεία που της παρέχει η Ευρωπαϊκή Ένωση για να πετύχει την καθιέρωση των προτύπων που η ίδια έχει θεσπίσει, διότι υπάρχουν αρκετές ελλείψεις και δυσλειτουργίες στην καθημερινότητα αυτών των ανθρώπων.

Η χρήση ενός πολιτικού και πολιτισμικού σχεδίου θα δώσει τη δυνατότητα ένταξης των ατόμων αυτών σε μια κοινωνία που θα τη χαρακτηρίζει η ίση συμμετοχή αλλά και η προσβασιμότητα στα κοινά.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αλευριάδου, Α. Γκιαούρη, Σ. & Παυλίδου, Κ. (2016). *Προβλήματα Συμπεριφορά Σε Άτομα με Νοητική Αναπηρία: Διαχείριση στο πλαίσιο της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: Πεδίο.
- Βαρδακαστάνης, Ι., Γούναρη, Ε., Μ., Λογαράς, Δ., Μπαρμπαλιά, Ε. Παναγιώτης, Α. & Χριστοφή, Μ.(2008). *Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας: Εγχειρίδιο εκπαιδευόμενου*.
- Bell, J. (1997). *Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg. Ελληνική απόδοση: Ρήγα, Α. Β.
- Cohen, L., Manion, L. & Marrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ε.Σ.Α.με.Α (2012). *Σχεδιάζοντας πολιτική σε θέματα αναπηρίας*, Εγχειρίδιο εκπαιδευόμενου. Αθήνα: ΕσαμεΑ.
- Ευρωπαϊκή Ένωση (2010). *Τα άτομα με αναπηρία έχουν ίσα δικαιώματα: Η στρατηγική της ΕΕ για άτομα με αναπηρία 2010-2020*.
- Ηλιούπολη, Ε. Μ., Παρθενιώτη, Α., Τζώτζογλου, Ε. (2014). *Νοητική Υστέρηση και Συναισθηματικές ανάγκες: Ο ρόλος και η οπτική των μητέρων* Πτυχιακή Εργασία, Σχολή Επαγγελματιών υγείας και Πρόνοιας, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Τεχνολογικό Ίδρυμα Κρήτης.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Κοντογιάννη, Α. (2000). Τέχνη και δημιουργική έκφραση στην Ειδική Αγωγή, στο Αθήνα Ζωνίου-Σιδέρη, (επιμ.), *Άτομα με ειδικές ανάγκες και η ένταξη τους*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 45-56.
- Μανινοπούλου, Υ. (1990). *Εμπειρίες, προβλήματα και απόψεις οικογενειών που ανέθρεψαν παιδί με νοητική υστέρηση, κοινωνική εργασία.*, 145-157 Αθήνα.
- Μισαμτσής, Σ., Νικολαΐδης, Ε. & Μουρούζης, Α. (2012). *Συγκριτική Μελέτη Θεσμικού Πλαισίου για την «Προσβασιμότητα» και τα άτομα με αναπηρία*. Ε.Σ.Α.με.Α.
- Μιχαηλίδου, Ν. (2010). *Κράτος Κοινωνικής Πρόνοιας και ΑμεΑ: Προσβασιμότητα των ΑμεΑ στους Δημόσιους Ασφαλιστικούς Οργανισμούς*. Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων.
- Μπάτου, Π. (2015). *Παιδιά με Ειδικές Ανάγκες, Νοητική Στέρηση*. Πάτρα: Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας, Τμήμα Νοσηλευτικής.

- Μουζουρίδη, Σ. (2009). *Το Βιβλίο και τα Παιδιά με Νοητική Υστέρηση*. Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης.
- Νοβάσκος, Ι. (2011). *Επισκόπηση της συμμετοχής εκπαίδευσης στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Θερμαϊκός.
- Νόμος 2963/2001/ΦΕΚ268Α/23.11.2001. *Οργάνωση και λειτουργία των δημοσίων επιβατικών μεταφορών με λεωφορεία, τεχνικός έλεγχος οχημάτων και ασφάλεια χειραίων μεταφορών και άλλες διατάξεις*.
- Νόμος Υπ. ΑΡΙΘ.3304/2005/ΦΕΚ16/Α/27/1/2005. *Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού*.
- ΟΗΕ, 2006. *Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με αναπηρίες, Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες*.
- Ουσουλτζόγλου, Α. (2016). *Διερεύνηση επάρκειας κρατικών παροχών και υποδομών για την αποπεριθωριοποίηση των εμποδιζόμενων ατόμων βάσει των θεσμοθετημένων προτύπων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Διπλωματική Εργασία. Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Στις Ευρωπαϊκές Πολιτικές Νεολαίας Εκπαίδευσης και Πολιτισμού. Σχολή Κοινωνικών Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Παπαναστασίου, Ε. Κ. & Παπαναστασίου, Κ. (2014). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας* 2η Έκδοση. Λευκωσία.
- Πολυχρονοπούλου, Σ. (2001). *Παιδιά και Έφηβοι με Ειδικές Ανάγκες και Δυνατότητες: Νοητική Υστέρηση-Ψυχολογική Κοινωνιολογική και Παιδαγωγική Προσέγγιση*. Τόμος, Β, αυτοέκδοση.
- Σαλβαράς, Γ. Κ. (2013). *Διδασκαλία παιδιών με ειδικές ανάγκες στο συνηθισμένο σχολείο*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Σταματάκη, Ε. (2010). *Προδιαγραφές πρόσβασης ΑΜΕΑ σε κτιριακές υποδομές δημοσίων υπηρεσιών και η συμβολή του ΓΕΔΔ και άλλων ελεγκτικών σωμάτων*. Αθήνα: Οργάνωσης και Διοίκησης, Εθνική Σχολή Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
- Τζαναβάρα, Α. (2013). *Μουσείο και άτομα με αναπηρίες: προσβασιμότητα-εκπαίδευση-κοινωνική ενσωμάτωση*. Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας.
- Τσιαούση, Ε. (2016). *Η πρόσβαση, η κοινωνική ενσωμάτωση και η εκπαίδευση Ατόμων με Αναπηρίες στα μουσεία. Η περίπτωση του "Αθανασάκειου" Αρχαιολογικού Μουσείου Βόλου*. Διπλωματική Εργασία. Θεσσαλονίκη: τμήμα αρχιτεκτόνων, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Τσιτούρη, Α. (2005). *Καθολική πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε χώρους πολιτισμού: πραγματικότητα ή ουτοπία;.* *Τετράδια Μουσειολογίας*, 2, σσ.37-42.

Fertier, A. (2004). EUCREA International: Πολιτική, στόχοι και πρόγραμμα δράσης στο Τσιτούρη, Α. (επιμ.), Πρόσβαση Ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού Πρακτικά Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη (30 Οκτωβρίου- 1 Νοεμβρίου, 2003), ΤΠΠΟ, Αθήνα, ΤΠΠΟ, σ.70-75.

Χρηστάκης, Κ. Γ. (2006). Η εκπαίδευση των παιδιών με δυσκολίες: Εισαγωγή στην Ειδική Αγωγή. Αθήνα: Άτραπος.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Crocker, A.G., Mercier, C., Lachapelle, Y., Brunet, A., Morin, D. & Roy, M. E. (2006). Prevalence and types of aggressive behavior among adults with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50 (9), 652-661.

Cunningham, A. & Schreibman, L. (2008). Stereotypy in autism: The importance of function. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2, 469-479.

Emerson, E., Robertson, J., Fowler, S., Letchford, S., & Jones, M. (1996). The long-term effects of behavioral residential special education on children with severely challenging behaviors: Changes in behavior and skills. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 9, 240-255.

European Blind Union (2012). Report: Access to Culture Survey 2012: *Mapping current levels of accessibility to cultural venues and activities in Europe*, EBU.

Fontana, A. & Frey, J. H. (2005). The Interview: From Neutral Stance to Political Involvement, στο Denzin, N. K. & Lincoln, Y.S. (επιμ.). *The Sage handbook of qualitative research* (3rd Ed), SAGE Publications: London, 695-727.

Kvale, S. (2007). *Doing Interviews*. London: Sage publications.

Mexmet, E.B. & Uslu, A. (2009). Accessibility for the disabled people to the built Environment in Ankara, Turkey. *African Journal of Agricultural Research*, 4(9), 801-814.

Mitchell, M. L. & Jolley, J. M. (2007). *Research Design Explained* (6th edn). USA: Thomson Wadworth.

Nissen, J.M.J.F.& Haveman, M.J. (1997). Mortality and avoidable death in people with severe self-injurious behavior: Results of a Dutch study. *Journal of Intellectual Disability Research*, 41, 252-257.

Repp, A.c., Felce, D. & Barton, L.E. (1988). Basing the treatment of stereotypic and self injurious behaviors on hypotheses of their causes. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 21, 281-289.

Salom, A. (2008). The Therapeutic Potentials of a Visit Museum. *International Journal of Transpersonal Studies*

Wapner, J. (2013). Mission and low vision: A visually impaired museologist’s perspective on inclusivity. *Disability Studies Quarterly*, 33

WHO, (2002). *Towards a common language for Functioning, Disability and Health: (ICF) The International Classification of Functioning, Disability and Health*. Geneva : Word Health Organization.

WHO, (2011). *World report on disability*. Geneva

WHO, (2013), *Health topics: Disabilities*. Geneva

Zijlmans, L., Embregts, P., Bosman, A. & Willems, A. (2012). The relationship among attributions, emotions and interpersonal styles of staff working with clients with intellectual disabilities and challenging behavior. *Research in Developmental Disabilities*, 33, 1484-1494.

Πηγή του Διαδικτύου

Disability Discrimination Act, 1995.

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=7&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj54YC9_43bAhVQCuwKHXMuBp4QFgheMAY&url=http%3A%2F%2Fwww.equalrightstrust.org%2Fertdocumentbank%2FDDA1995.pdf&usg=AOvVaw1zHkb1R1GHZyGSf15oNTRV